

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2023-1-9>

Пацула Ольга Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9384-1578>

Наконечна Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1377-4315>

АНАЛІЗ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті проведено аналіз стійкості банківської системи у період воєнних дій та її здатність протистояти різного роду загрозам внутрішнього та зовнішнього характеру. Визначено, що під стійкістю банківської системи розуміємо її здатність протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам, можливість відновлювати свій стан в короткій перспективі та утримувати рівень ризику в прийнятних допустимих межах. Проаналізовано рівень основних індикаторів фінансової стійкості України за даними Міжнародного валютного фонду протягом IV кварталу 2021 – II кварталу 2023 року та з'ясовано, що банківська система України стійко витримала кризові явища, пов'язані з воєнними діями, причому, починаючи з третього кварталу 2022 року змогла покращити ряд індикаторів фінансової стійкості. Разом з тим, залишається проблемою частка недіючих кредитів, яка має тенденцію до зростання і, важливим завданням Національного банку залишається її зниження. Порівняльне дослідження рівня основних індикаторів фінансової стійкості окремих країн Європи за даними Міжнародного валютного фонду за II квартал 2023 року вказало на те, що аналогічні показники вітчизняної банківської системи, загалом, зуміли втриматися на рівні не нижче показників ряду європейських країн. Окреслено важливість індексу фінансового стресу для визначення масштабу кризових явищ у фінансовій системі і, зазначено, що навіть повномасштабне вторгнення росії не призвело до максимального значення цього показника. Засвідчено ефективність інструментів Національного банку, які дають можливість очікувати на подальші позитивні тенденції зниження впливу воєнних ризиків на фінансову систему та економіку країни в цілому. Зазначено, що з боку державних регуляторів потребує уваги робота спрямована на вжиття заходів зі скорочення непрацюючих кредитів, зокрема, через механізми своєчасної та достовірної оцінки кредитних ризиків та готовність банківських установ до швидкої реструктуризації проблемних кредитів.

Ключові слова: стійкість банківської системи, індикатори фінансової стійкості, індекс фінансового стресу, нормативи стійкості.

Patsula Olha, Nakonechna Nataliya

Lviv State University of Internal Affairs

ANALYSIS OF THE STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE DURING THE PERIOD OF MARITAL STATE

Abstract. The article analyzes the stability of the banking system in the period of hostilities and its ability to withstand various internal and external threats. It was determined that the stability of the banking system means its ability to counteract internal and external threats, the ability to restore its condition in the short term and keep the level of risk within acceptable limits. The level of the main indicators of the financial stability of Ukraine according to the International Monetary Fund during the IV quarter of 2021 – the II quarter of 2023 was analyzed

and it was found that the banking system of Ukraine stably withstood the crisis phenomena associated with military actions, moreover, starting from the third quarter of 2022 was able to improve a number of indicators of financial stability. At the same time, the share of non-performing loans, which tends to grow, remains a problem, and its reduction remains an important task of the National Bank. A comparative study of the level of the main indicators of financial stability of individual European countries according to the data of the International Monetary Fund for the II quarter of 2023 indicated that similar indicators of the domestic banking system in general managed to stay at a level not lower than the indicators of a number of European countries. The importance of the financial stress index for determining the scale of crisis phenomena in the financial system is outlined, and it is noted that even a full-scale invasion of Russia did not lead to the maximum value of this index. The effectiveness of the tools of the National Bank has been proven, which make it possible to expect further positive trends in reducing the impact of war risks on the financial system and the country's economy as a whole. It is noted that the work aimed at taking measures to reduce non-performing loans, in particular, through the mechanisms of timely and reliable assessment of credit risks and the readiness of banking institutions to quickly restructure problem loans, needs attention from the side of state regulators.

Keywords: stability of the banking system, financial stability indicators, financial stress index, stability standards.

Вступ. Стійкість банківської системи України неодноразово була задекларована кризовими потрясіннями 2004, 2008, 2014 років та іншими складними періодами вітчизняної та міжнародної економіки. Проте, з таким викликом, який виник у зв'язку з військовою агресією російської федерації, українська фінансова система зустрілася вперше. У цьому контексті першочерговим завданням було, власне, забезпечити стабільне функціонування цієї сфери економічного життя держави, адже банківська система має важливе стратегічне значення і здійснює вплив на всі ланки життєдіяльності країни. Сьогодні, ми можемо стверджувати, що банківська система достатньо стійко відреагувала на перші «шокові» дні воєнних дій, втримавши керованість та відносну безперебійність платіжної системи. Разом з тим, ця сфера продовжує перебувати під «прицілом» різноманітних загроз і викликів геополітичного, демографічного та макроекономічного характеру та, безумовно, продовжує бути актуальною проблемою у наукових та прикладних дослідженнях вчених, науковців та практиків.

Матеріали та методи. Під час проведення даного дослідження були використанні матеріали Національного банку України [1], Міністерства фінансів України [2], Міжнародного валютного фонду [3], публікації Барановського О. І. [4], Горбунової Ю. Р., Семенчі І. Є. [5], Рисіна В. В. [6] та інших. У працях зазначених авторів, в більшій мірі розкрито поняття «стійкості банківської

системи», окреслено типові чинники, які здійснюють вплив на неї, проте загальної оцінки цієї проблеми повністю не розкрито. На основі загальнонаукових методів, а також з використанням коефіцієнтного підходу, графічних методів та методів факторного аналізу надано власну оцінку стійкості банківської системи у період воєнного стану.

Метою нашої роботи є проведення оцінки стійкості банківської системи, узагальнення інструментів, які використовуються Національним банком для забезпечення цього сектору фінансової системи та окреслення чинників, які найбільшою мірою несуть загрозу у цьому напрямі.

Результати. Узагальнюючи теоретичні дослідження дефініції «стійкості банківської системи», проведені у публікаціях [4–6], розуміємо під нею здатність банківської системи протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам, можливість відновлювати свій стан в короткій перспективі та утримувати рівень ризику в прийнятних допустимих межах.

Для забезпечення стійкості вітчизняної банківської системи Національним банком України розроблено ряд нормативів [7], невиконання яких є певним сигналом для втрати ліквідності і платоспроможності банків. Серед таких нормативів визначено:

- норматив Н1, який вказує на те, що розмір регулятивного капіталу не може бути нижчим від 200 млн грн;
- норматив Н2 регулює частку регулятивного капіталу банку на рівні не менше 10%;

- норматив Н3 окреслює частку основного капіталу на рівні не менше 7%;
 - норматив Н6 визначає рівень короткострокової ліквідності на рівні не менше 60%;
 - норматив Н7 вказує на максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента не більше 25%;
 - норматив Н8 встановлює розмір великих кредитних ризиків на рівні не більше 8-кратної величини регулятивного капіталу;
 - норматив Н9 визначає максимальний розмір кредитного ризику за операціями банку з пов'язаними особами на рівні не більше 25%;
 - норматив Н11 встановлює обсяг інвестування в цінні папери на рівні не більше 15%;
 - норматив Н12 вказує на загальний обсяг інвестування в розмірі не більше 60% [7].
- Разом з тим, міжнародна практика оцінювання стійкості банківської системи послу-

говується методикою, яка розроблена Міжнародним валютним фондом. Ця методика передбачає використання системи уніфікованих показників, які дозволяють зробити висновки про рівень стійкості банківської системи (табл. 1).

Наведені у таблиці дані свідчать про те, що банківська система України стійко витримала кризові явища, пов'язані з воєнними діями, причому, починаючи з третього кварталу 2022 року, змогла покращити ряд індикаторів фінансової стійкості. Разом з тим, залишається проблемою частка недіючих кредитів, яка має тенденцію до зростання і важливим завданням Національного банку залишається її зниження.

Індикатори фінансової стійкості банківської системи загалом зуміли втриматися на рівні не нижче аналогічних показників інших

Таблиця 1

Рівень основних індикаторів фінансової стійкості України за даними Міжнародного валютного фонду протягом IV кварталу 2021 – II кварталу 2023 року

Індикатор фінансової стійкості	IV кв. 2021	I кв. 2022	II кв. 2022	III кв. 2022	IV кв. 2022	I кв. 2023	II кв. 2023
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених ризикових активів (ІФС 1)	18,0	18,0	17,2	18,9	19,7	20,8	23,8
Співвідношення регулятивного капіталу 1-го рівня до зважених ризикових активів (ІФС 2)	12,0	11,7	11,4	12,8	13,1	13,4	14,5
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу (ІФС 3)	13,8	11,8	18,9	24,5	34,4	32,0	27,4
Співвідношення капіталу 1-го рівня до активів (ІФС 4)	6,9	7,0	6,4	6,3	5,8	5,7	5,7
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів (ІФС 5)	31,7	27,1	29,7	33,6	38,1	38,8	38,9
Концентрація кредитів за видами економічної діяльності (ІФС 6)	69,4	66,2	68,2	67,7	66,8	65,9	65,4
Резерви під недіючі кредити (ІФС 7)	91,6	91,6	88,7	87,2	83,2	83,8	84,2
Норма прибутку на активи (ІФС 8)	4,5	0,0	-0,4	0,7	1,5	6,7	6,4
Норма прибутку на капітал (ІФС 9)	35,0	-0,3	-4,8	4,1	11,0	58,4	55,9
Співвідношення процентної маржі до валового доходу (ІФС 10)	53,1	57,0	55,3	50,7	52,1	56,4	57,9
Співвідношення непроцентних витрат до валових доходів (ІФС 11)	61,2	63,0	55,1	47,6	48,5	45,6	48,2
Частка ліквідних активів у загальній вартості активів (ІФС 12)	69,2	68,5	68,0	71,1	-	-	-
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (ІФС 13)	89,1	88,2	85,9	88,8	-	-	-
Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (ІФС 14)	30,7	34,2	34,4	43,7	45,6	49,8	42,2
Коефіцієнт покриття ліквідності (ІФС 15)	-	-	-	-	298,8	332,2	311,2
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (ІФС 16)	-	-	-	-	164,6	175,1	192,9

Джерело: складено авторами за даними [3]

європейських країн, про що свідчать дані наведені в табл. 2. Проте, як вже зазначалося частка недіючих кредитів є занадто високою в Україні і потребує зниження. При цьому, коефіцієнти покриття ліквідності та чистого стабільного фінансування є найвищими серед країн, які обиралися для порівняння. Дані Міжнародного валютного фонду щодо частки ліквідних активів у загальній вартості активів та співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань в Україні відсутні починаючи з 4-го кварталу 2022 року. Хоча, якщо аналізувати інформацію за три квартали з початку воєнних дій, то можемо констатувати, що ці індикатори у нашій державі також є найвищими.

На показники фінансової стійкості у банківському секторі впливають різноманітні чинники, які носять ендогенний та екзогенний характер. Безумовно, вплив усіх факторів складно врахувати, проте загальну тенденцію напруги визначають за допомогою індексу фінансового стресу. Значення цього індексу від 0 (повна відсутність напруги) до 1 (найвищий рівень напруги) власне і вказує на рівень труднощів у цій сфері. Незважаючи на те, що даний показник не позбавлений недоліків, зокрема того, що він демонструє виключно

поточну ситуацію і не дозволяє робити прогнози щодо майбутніх ризиків, має і певні переваги. Так, він дає можливість оцінити глибину і тривалість коливань, провести ретроспективний аналіз динаміки, визначити масштаб кризових явищ у фінансовій системі, а також оцінити ефективність застосованих антикризових заходів.

Якщо аналізувати рівень індексу фінансового стресу, починаючи від 2010 року (рис. 1), то можна побачити, що навіть повномасштабне вторгнення росії не призвело до максимального значення цього індексу. Так, станом на 25.02.2022 його значення становило 0,58, станом на 04.03.2022 – 0,8, проте станом на 31.07.2023 його рівень впав до 0,13.

Таким чином, можемо говорити про ефективність тих заходів, які проводив Національний банк та Кабінет міністрів з приводу стабільності банківської системи з періоду початку воєнних дій. Національним інститутом стратегічних досліджень регулярно публікується огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні і серед найважливіших механізмів регулювання можна визначити [8]:

– зміну облікової ставки з 25% до 22% (станом на кінець серпня 2023 року);

Таблиця 2

Рівень основних індикаторів фінансової стійкості окремих країн Європи за даними Міжнародного валютного фонду за II квартал 2023 року

Індикатор фінансової стійкості	Україна	Бельгія	Болгарія	Кіпр	Чехія	Данія	Естонія	Франція	Німеччина	Польща
ІФС 1	23,8	19,9	21,3	21,7	20,2	22,7	22,4	20,0	19,3	18,6
ІФС 2	14,5	18,1	20,3	19,3	19,5	20,2	21,6	17,4	17,2	16,5
ІФС 3	27,4	10,8	12,5	21,5	8,5	4,0	0,3	10,7	17,5	5,2
ІФС 4	5,7	3,9	9,8	6,7	6,1	5,1	9,5	5,3	6,8	6,2
ІФС 5	38,9	1,8	4,1	7,2	1,4	1,0	0,8	2,0	1,3	2,4
ІФС 6	65,4	-	-	-	63,2	75,7	108,3	-	51,6	0,0
ІФС 7	84,2	43,9	50,2	45,4	52,0	71,7	93,7	46,5	-78,7	75,0
ІФС 8	6,4	0,8	2,1	2,1	1,3	0,9	2,6	0,5	-	0,8
ІФС 9	55,9	8,7	17,7	25,6	13,9	12,2	20,0	6,7	-	6,1
ІФС 10	57,9	48,3	60,5	62,1	65,8	55,4	75,2	29,6	48,7	73,5
ІФС 11	48,2	74,4	48,8	76,9	53,4	52,5	41,8	69,4	66,1	65,0
ІФС 12	-	13,7	30,6	43,9	28,5	14,8	24,0	17,1	17,9	20,7
ІФС 13	-	23,3	40,0	47,5	37,8	52,8	27,1	23,0	33,9	45,2
ІФС 15	311,2	158,4	238,1	317,6	191,6	200,0	166,4	155,7	156,4	179,9
ІФС 16	192,9	130,8	159,1	-	168,0	137,3	139,5	116,2	80,6	145,8

Джерело: складено авторами за даними [3]

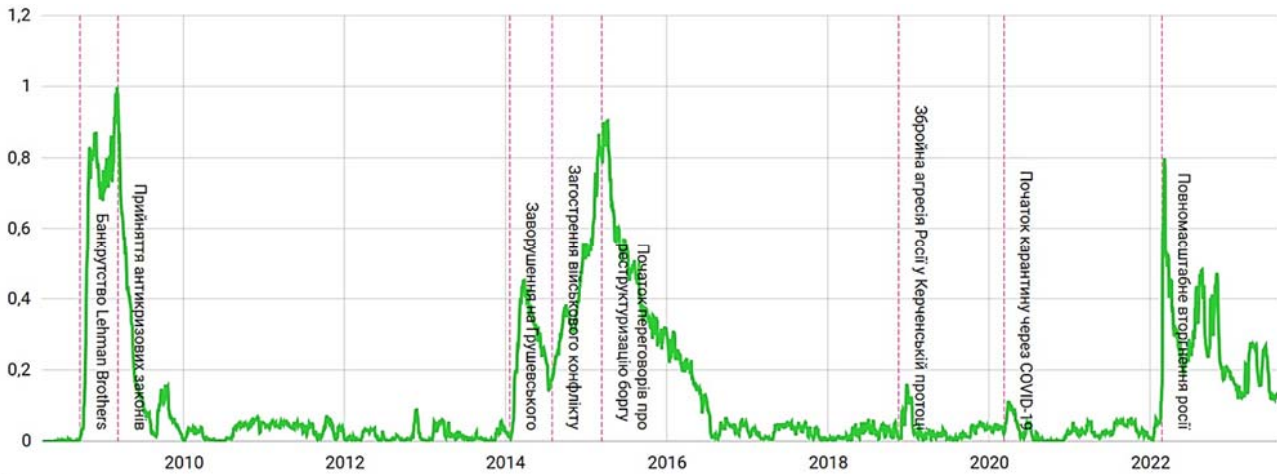

Рис. 1. Рівень індексу фінансового стресу в Україні за період 2010 – 31.07.2023

Джерело: [1]

- скасування обмеження на встановлення валютного курсу;
- тимчасове зменшення ліміту на зняття готівки за кордоном з гривневих рахунків, відкритих у банках-резидентах;
- скасування широких митних пільг, які були застосовані на початку воєнних дій;
- використання коштів від військових облігацій та ресурсів Національного банку із додатковим залученням кредитів від міжнародних фінансових організацій, а також двосторонніх кредитів і грантів;
- удосконалення механізму обов'язкового резервування залучених банками коштів;
- пом'якшення низки валютних обмежень з одночасним лімітуванням непродуктивного відпливу капіталу;
- затверджено Концепцію відкритого банкінгу.

Національним банком України також затверджено Правила здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України у 2023 році, за якими таку оцінку планується проводити у три етапи [9]:

1) оцінка якості активів та наявності достатнього забезпечення за кредитними операціями, контроль за оцінкою заставного майна, достовірністю розрахунків нормативів достатності капіталу;

2) застосування оцінок, отриманих на попередньому етапі до тих активів та кредитних операцій, які не увійшли у вибірку;

3) оцінка показників діяльності банку за основним механізмом та визначення необхідних нормативів достатності капіталу.

Сукупність чистих активів банків, які проходять зазначену вище оцінку становить понад 90% усіх активів банківської системи [9].

Висновки. Проведений аналіз стійкості банківської системи України у період воєнного стану засвідчив ефективність інструментів Національного банку і дає можливість очікувати на подальші позитивні тенденції зниження впливу воєнних ризиків на фінансову систему та економіку країни в цілому. Політика щодо поступового, хоч і незначного, зниження облікової ставки спрямована на активізацію кредитної діяльності банківських установ шляхом зменшення вартості позикових коштів та доходності державних цінних паперів. Позитивним також є впровадження відкритого банкінгу, основною ціллю якого є наближення вітчизняного ринку платіжних послуг до міжнародних стандартів.

Потребує уваги з боку регуляторів робота, спрямована на вжиття заходів зі скорочення непрацюючих кредитів, зокрема, через механізми своєчасної та достовірної оцінки кредитних ризиків та готовність банківських установ до швидкої реструктуризації проблемних кредитів.

З огляду продовження воєнного стану та невизначеності в термінах його завершення, окреслена у статті проблематика залишається актуальною і у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Про індекс фінансового стресу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/fsi>
2. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Київ, 2022. URL: <http://surl.li/ktkxe>
3. Індикатори фінансової стійкості. Офіційна сторінка Міжнародного валютного фонду. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=63174545>
4. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України. *Фінанси України*. 2007. № 9. С. 75–87.
5. Семенча І. Є., Горбунова Ю. Р. Фінансова стійкість та стабільність у банківській діяльності: розмежування понять та аналіз дефініцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 32. С. 81–85. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/32_2020ua/15.pdf
6. Рисін В. В., Біда А. П. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/3.pdf
7. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Національного банку України від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
8. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynenoho-14>
9. Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році: Постанова Правління Національного банку України від 25.04.2023 № 56. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25042023_56

References:

1. Pro indeks finansovoho stresu [About the financial stress index]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/stability/fsi>
2. Osnovni (strategichni) napryamy diyalnosti bankiv derzhavnoho sektoru na period diyi voyennoho stanu ta pisl'yavoyennoho vidnovlennya ekonomiky [The main (strategic) areas of activity of public sector banks during the period of martial law and post-war economic recovery]. Kyiv. Available at: <http://surl.li/ktkxe>
3. Indykatory finansovoyi stiykosti [Indicators of financial stability]. Available at: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=63174545>
4. Baranovsky O. I. (2007) Stiykist bankivskoyi systemy Ukrayiny [Stability of the banking system of Ukraine]. *Finansy Ukrayiny*, no. 9, pp. 75–87.
5. Semencha I. Ye., Horbunova Yu. R. (2020) Finansova stiykist ta stabilnist u bankivskiy diyalnosti: rozmezhuvannya ponyat ta analiz defynitsiy [Financial stability and stability in banking: distinction of concepts and analysis of definitions]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, no. 32, pp. 81–85. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/32_2020ua/15.pdf
6. Rysin V. V., Bida A. P. (2021) Finansova stiykist banku: chynnyky ta osoblyvosti zabezpechennya [Financial stability of the bank: factors and peculiarities of provision]. *Efektivna ekonomika*, no. 3. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/3.pdf
7. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok rehulyuvannya diyalnosti bankiv v Ukrayini: Postanova Natsionalnoho banku Ukrayiny vid 28.08.2001 No. 368 [On the approval of the Instruction on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine: Resolution of the National Bank of Ukraine dated August 28, 2001 No. 368]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
8. Ohlyad instrumentiv pidtrymky finansovoyi stiykosti v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [An overview of financial stability support tools in the conditions of martial law in Ukraine]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voynenoho-14>
9. Pro zatverdzhennya Pravyl zdiysnennya otsinky stiykosti bankiv i bankivskoyi systemy Ukrayiny v 2023 rotsi: Postanova Pravlinnya Natsionalnoho banku Ukrayiny vid 25.04.2023 No. 56 [On the approval of the Rules for assessing the stability of banks and the banking system of Ukraine in 2023: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated April 25, 2023 No. 56]. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25042023_56

Стаття надійшла до редакції 28.10.2023